

УДК 81'27:81'272:81`33

В. Радкевич
аспірантка кафедри
англійської філології та перекладу імені Д.І.Квеселевича
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Анотація

**ЗАПИТ І РОЗ'ЯСНЕННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ ДИСКУРСИВНИХ
АКТІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ
(НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗИ)**

У статті висвітлено комунікативно-дискурсивний аспект висловлень персонажів у міжгендерному спілкуванні. Основна увага зосереджена на класифікації дискурсивних актів як базових одиниць діалогічного дискурсу. Виділено два види дискурсивних актів: ДА запит і ДА роз'яснення, розглянуто їх місце у міжгендерному спілкуванні.

Ключові слова: запит, роз'яснення, дискурсивний акт, міжгендерне спілкування.

Аннотация

**В.РАДКЕВИЧ. ЗАПРОС И РАЗЪЯСНЕНИЕ СКВОЗЬ ПРИЗМУ
ТЕОРИИ ДИСКУРСИВНЫХ АКТОВ: ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ
(НА МАТЕРИАЛЕ СОВРЕМЕННОЙ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ПРОЗЫ)**

В статье освещен коммуникативно-дискурсивный аспект высказываний персонажей в межгендерном общении. Основное внимание сосредоточено на классификации дискурсивных актов как базовых единиц диалогического дискурса. Выделено два вида дискурсивных актов: ДА запрос и ДА разъяснение, рассмотрено их место в межгендерном общении.

Ключевые слова: запрос, разъяснение, дискурсивный акт, межгендерное общение.

Summary

**V.RADKEVYCH. INQUIRY AND EXPLANATION IN TERMS OF THE
THEORY OF DISCOURSE ACTS: GENDER ASPECT
(ON THE MATERIAL OF MODERN ENGLISH PROSE)**

The article deals with communicative and discursive aspects of personages' utterances in intergender communication. Special attention is paid to the classification of discourse acts as the basic units of dialogical discourse. Two types of discourse acts are singled out: DA of inquiry and DA of explanation, their place in intergender communication is specified.

Keywords: inquiry, explanation, discourse act, intergender communication.

ЗАПИТ І РОЗ'ЯСНЕННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ ДИСКУРСИВНИХ АКТІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗИ)

Стаття присвячена висвітленню комунікативно-дискурсивних аспектів висловлень персонажів сучасної англомовної прози у міжгендерному спілкуванні, що зумовлює її актуальність, оскільки вивчення особливостей міжособистісної взаємодії становить один з найважливіших напрямків сучасної дискурсивної парадигми [1; 2, с. 7]. Матеріалом для статті слугували міжгендерні діалоги, відібрані методом суцільної вибірки з англомовних романів другої половини ХХ та початку ХХІ століть.

Наразі вивчення комунікативної поведінки мовця ґрунтується на виділенні одиниці дослідження, якою протягом тривалого часу був мовленнєвий акт, який розглядався як загальноприйнята елементарна одиниця мовленнєвої діяльності [3, с. 193; 4, с. 558-561; 5, с. 311-391; 6; 7; 8]. Однак в останні десятиліття неодноразово висловлювалася думка, згідно з якою розроблена класифікація мовленнєвих актів неспроможна проаналізувати й належним чином пояснити усі факти живого людського мовлення, яке знаходиться у постійному розвитку [9, с. 132; 1, с. 64,69].

Бурхливий розвиток дискурсології вивів у коло дослідження нові прагматичні чинники вивчення мовлення, зокрема чинник інтерактивності— залученості і адресата, і адресанта у дискурс, і тому названий чинник слугував базою до виокремлення й обґрунтування нової

одинці дискурсу – дискурсивного акту(ДА), що уперше з'являється у роботах Г. Стіна у якості базової одиниці діалогічного дискурсу, яку відрізняє від мовленнєвого акту комунікативна взаємодія обох учасників мовленнєвої інтеракції. Підкреслюється, що ДА є базовою комунікативною одиницею, яка може співпадати за обсягом і формою з мовленнєвим актом (далі – МА), а може становити ланцюжок МА, глибших за змістом порівняно з окремим МА; крім того, ДА відрізняється від МА особливостями ціленастанови. Основною функцією базових ДА вважається полегшення для адресата реконструкції того, що мовець говорить, імплікує та робить власне протягом мовленнєвої дії слухання, читання або інтеракції [10, с. 15-16; 11]. Використання цієї одиниці дискурсу знаходимо також у статтях зарубіжних і вітчизняних науковців: Е.Руле [12, с. 320], Ж.Гаррідо [13], Р.Тройера [14, с. 303-331], В.Б. Кашкіна [15] Л.В. Бронник [16, с. 11-14], Л.П. Науменко [17], однак названі дослідники не пропонують теоретичного обґрунтування поняття ДА або класифікації різних типів ДА, наголошуючи на чинникові взаємодії комунікантів, як на особливо важливому.

У сучасній вітчизняній лінгвістиці ДА розуміється як одиниця мовленнєвої взаємодії, що включена до інтеракції й становить ланцюжок МА, поєднаних спільною телеологічною настановою в єдиний мовленнєвий блок, в якому сходяться, перетинаються та взаємодіють різні ілокутивні сили з різними (первинними й вторинними) прагматичними значеннями [18]. Теорія ДА, яка знаходиться на самому початку свого розвитку, дозволяє проводити прагматико-дискурсивний аналіз таких мовленнєвих дій, проаналізувати які в термінах теорії МА виявилось неможливим через їх смислову складність й неспівпадання смислу окремої ілокуції зі змістом реального висловлення.

На сьогодні розроблена тільки одна розгорнута класифікація ДА, представлена вітчизняним науковцем А.М. Приходьком [19, с. 105-118]. Класифікацію створено згідно з наступним алгоритмом: спосіб використання :: режим спілкування:: очікувані преференції для мовця й адресата :: способи вербалізації (пряма або непряма номінація). Дослідник виділяє 5 типів ДА, всередині яких виділено певну кількість видів ДА. Так, тип офферативів включає такі види ДА як прохання, вимогу, пропозицію, умовляння; до типу конформативних/нон-конформативних ДА належать наступні види: згода, схвалення, похвала, незгода, відмова, несхвалення; тип каузативних ДА містить такі види як звинувачення, осуд, претензію, обурення, докір; до апологетивних ДА належать виправдання, вибачення, каяття, прощення; тип дидактичних ДА включає такі види як пораду, повчання, напоумлення, натяк. Названа теорія виявила свою доцільність і продуктивність у вітчизняних дослідженнях інших авторів, які у своїх роботах виокремили й проаналізували наступні додаткові види конформативних ДА: підхоплення [20, с. 114-116] та ухильність [21, с. 128-130], розвиваючи таким чином теорію ДА.

Положення концепції про ДА як базові одиниці комунікації створюють підґрунтя даної розвідки. Аналіз прагматичних і дискурсивно-сміслових характеристик міжгендерних діалогів у сучасному англomовному художньому дискурсі уможливив виділення ще двох видів ДА, які дотепер не отримали окремого вивчення. Перший з них називаємо *ДА запит*, який ми відносимо до типу офферативних ДА. За А.М. Приходьком, *офферативні ДА* - це мовленнєві дії, найчастіше ініціативного типу, використовувані мовцем у режимі кооперативного спілкування для мобілізації свого комунікативного партнера на певні дії на користь його самого або мовця. Прагматичною метою ДА запити є запит інформації, який комбінується з вагомим модальним чинником – прагненням імперативно вплинути на співбесідника, непрямо експлікуючи прохання, вимогу або пропозицію. ДА запит є ініціальним ДА, в якому

потреба в отримання інформації органічно поєднана з потребою здійснити маніпуляцію спонукального характеру над партнером-комунікантом. Особливості спонукального компоненту прагматичних характеристик ДА запиту детерміновані дискурсом і ситуацією спілкування. Як правило, ДА запиту співпадають за формою з МА-квеситивом, проте їх смисл набагато ширший за смисл простого питання. Як відомо, квеситиви є мовленнєвими актами, спрямованими на одержання вербальної реакції адресата висловлювання, що містить інформацію, якої бракує адресанту. Квеситив свідчить про активізацію уваги до співрозмовника, залученні його до мовленнєвої діяльності і ставить у центр уваги комунікантів факт відсутності деякої інформації в адресанта [22, с. 92; 23, с. 17]. Як зазначено вище, цілеспрямовання ДА запиту набагато ширше ілокуції квеситива. За отриманими в ході аналізу даними, ДА запит є гендерно релевантним: він більше притаманний мовленню персонажів-чоловіків, в цілому не відзначаючись високою частотністю (4,4% усіх ДА в чоловічому персонажному мовленні та 2,9% у жіночому персонажному мовленні при аналізі міжгендерних діалогів, створених письменниками-чоловіками). Розглянемо приклади:

(1) (M) *“And so that we can get to be ... almost friends, I want to tell you who I am and what I’m interested in. Is that right?”*

Jessie blushed slightly. “Yes,” she said [24, с. 69].

У наведеному фрагменті ДА запит у мовленні персонажа-чоловіка виражає не стільки потребу в отриманні інформації або згоди, скільки прохання дозволу на продовження розмови, яка для М-учасника надзвичайно важлива, тому що співрозмовниця (яку він випадково зустрів за декілька годин до розмови) дуже йому сподобалася, й він прагне зав’язати з нею відносини.

Аналіз показує, що додаткові дискурсивні смисли у ДА запитах можуть бути достатньо різноманітними, як у наступному фрагменті

діалогу між двома сусідами-землевласниками, який відбувається під час автомобільної поїздки:

(2) *He reached her side and smiled. “Ready, Vi?”*

“All set.”

“In that case, we’ll go...” And then, in mid-step, he stopped again. “Oh, God, I’ve just remembered. Virginia, did Edmund give you an envelope to give me? I called him last night. It’s rather urgent. Some document from the Forestry Commission?”

Violet was instantly suspicious. “You’re not going to start planting conifers, are you?” [25, с. 76-77].

У вищенаведеному прикладі перший ДА запит у мовленні персонажа-чоловіка (*Ready, Vi?*) має прагматичні характеристики, що наближують його до ДА пропозиції, а прагматичні риси другого ДА запиту у наступній репліці цього ж персонажа (*Virginia, did Edmund give you an envelope to give me? I called him last night. It’s rather urgent. Some document from the Forestry Commission?*) дуже близькі до настійного прохання. Відповідь жіночого персонажа (*You’re not going to start planting conifers, are you?*) також становить ДА запит, проте смисловий компонент незадоволення в даному випадку не викликає сумніву. Крім того, подібні приклади вказують на інші важливі характеристики ДА запиту: 1) можливість актуалізації як ініціального, так і реактивного типу; 2) переважну бенефактивність для мовця.

Доцільно відзначити, що вивчення ДА запитів показало чітку гендерну релевантність щодо статі автора дискурсу: письменниці значно частіше актуалізують цей вид ДА у міжгендерних діалогах (7,9% усіх виділених ДА у жіночому персонажному мовленні і 10,2% усіх виділених ДА у чоловічому персонажному мовленні).

Наступний вид ДА, що донині не був описаний, пропонуємо назвати ДА роз’яснення. *ДА роз’яснення* є здебільшого реактивним ДА кооперативного типу (відзначено також небагато ініціальних ДА

роз'яснення), основною прагматичною функцією якого є надавання більшої кількості інформації стосовно предмета мовлення, що має форму ланцюжка послідовних пропозицій, кожна з яких несе нову часточку інформації. У смисловому аспекті такі пропозиції знаходяться у логічних причинно-наслідкових відношеннях, або у відношеннях логічної послідовності фактів. ДА роз'яснення, як правило, створює преференції (бенефактив) для обох учасників комунікації. Наприклад, у дискурсі роману «The English Patient» (М. Ondaatje) знаходимо наступний ДА роз'яснення в репліці чоловічого персонажа з діалогу між медсестрою Ханою й другом її батька Девідом Караваджо:

(3) [Hanna] *“I’m glad to see you, Caravaggio. No one else. Don’t say you have come here to try and persuade me to leave.”*

[David] *“I want to find a small bar with a Wurlitzer and drink without a fucking bomb going off. Listen to Frank Sinatra singing. We have to get some music,” he says. “Good for your patient.”*[26, с. 12]

Тут пропозиції знаходяться у логічних причинно-наслідкових відношеннях, причому преференції у даній комунікації очевидно отримуються більшою мірою співрозмовницею чоловічого персонажа. У наведеному ДА роз'яснення добре виділяється непрямий сугестивний компонент – імпліцитна вказівка, як саме слід розуміти смисл роз'яснення та поділити точку зору й преференції мовця. Наявність такого імпліцитного сугестивного компонента дозволяє віднести ДА роз'яснення до типу дидактичних ДА, усі види яких характеризуються саме наявністю сугестивного компонента в якості вказівки щодо можливих наступних дій мовця або (часто) співрозмовника. Телеологія дидактиків має бенефактивну основу, що передбачає зміну описуваного становища на краще; причому ступінь кооперативності й сугестивної сили дидактиків може бути різною [18]. Проаналізований нами матеріал міжгендерних діалогів показує, що ступінь сугестивності ДА роз'яснень є невеликою, найнижчою серед усіх видів дидактичних ДА, що пояснюється

імпліцитним характером такої пропозиції щодо діяльності мовця або формування ставлення співрозмовника до неї.

Розглянемо приклади ДА роз'яснення з дискурсу, що створений письменницею-жінкою. Це фрагмент бесіди між двома молодими людьми, які кохають один одного й мають намір одружитися, проте чоловік має аристократичне походження, а жінка народилася у простій родині, та ще й до того сирота:

(4) *"It seems we're going to have to stop seeing one another," she said.*

Rory's fork stopped half-way to his mouth. "I beg your pardon?"

"It seems we're going to have to stop seeing one another," she repeated.

Carefully he laid his fork down. Then wiped his mouth with a napkin. "The boyfriend?"

"No. Your mother."

He frowned. "I don't understand."

"That little chat we had after the first act tonight. It was to warn me off. She says I'm unsuitable and that you're to marry Elizabeth."

Rory laughed. "I wouldn't marry Elizabeth Stirling if she was the last woman on earth. She has bow legs and acne. And must be one of the stupid women ever born." [27, с. 231].

У фрагменті прагматичні характеристики ДА роз'яснення з репліки жіночого персонажа (*That little chat we had after the first act tonight. It was to warn me off. She says I'm unsuitable and that you're to marry Elizabeth*) ситуативно детерміновані й експлікуються попередньою реплікою співрозмовника *"I don't understand."* Реактивна репліка персонажа-чоловіка також становить ДА роз'яснення, однак цей ДА має комбіновану природу; тут риси ДА пояснення тісно переплітаються з рисами ДА несхвалення таким чином, що встановити домінування одного з цих двох видів ДА не уявляється можливим.

Уявляється важливим підкреслити гендерну релевантність ДА роз'яснення в аспекті його дискурсивної актуалізації залежно від статі

письменника-автора дискурсу Так, виявилося, що письменники-жінки демонструють більш частотне використання ДА роз'яснень взагалі, однак великої різниці між частотністю вказаних ДА у мовленні персонажів-жінок і персонажів-чоловіків відзначено не було : 8,0% усіх аналізованих ДА у персонажному мовленні жінок і 7,9% усіх аналізованих ДА у персонажному мовленні чоловіків.

Приклад (4) демонструє ще одну цікаву властивість ДА взагалі – можливість сполучення прагматичних характеристик ДА різних видів або типів у межах одного реально актуалізованого ДА. За даними нашого аналізу, актуалізація ДА комбінованої прагматичної природи відзначається як у дискурсах, створених письменниками-чоловіками, так і в дискурсах, створених письменниками-жінками; переважання таких комбінованих ДА відзначено у репліках жіночих персонажів. Наприклад, ініціальний ДА роз'яснення/каяття в репліці жіночого персонажа з діалогу репортера КіттіЛоган і її редактора Донала після скандального репортажу (з дискурсу роману «One Hundred Names» (С. Ahern)), де Кітті несправедливо звинуватила вчителя Коліна Мерфі у скоєнні ганебного вчинку:

[Kitty] 'We ruined Colin Maguire's life. We deserved to hear every single word they said in there. We shouldn't have made such an enormous mistake and now we have to take responsibility for our actions.'

[Donal] *'Our actins? No. Your actions. You ruined his life, I was just the idiot who assumed you had done your job properly and had actually done your research. I knew we never should have given you this story. Mark my words, the network will never hire you again, do you hear me, Kitty? You don't know the first thing about covering a bloody story,' he yelled.* [28, с. 6]

У цьому прикладі репліка Кітті має комбіновані прагматичні характеристики: мовець кається у здійсненому, водночас пояснюючи свою точку зору. Цей ДА роз'яснення/каяття не можна назвати бенефактивним, адже замість схвальної реакції Донала або пропозиції щодо поліпшення ситуації Кітті отримує різкий осуд;

тобто аналізований ДА є чітко малефективним. Репліка Донала також репрезентує цікаві особливості актуалізації ДА роз'яснення в художньому дискурсі: здатність сполучатися з ДА іншої семантики й прагматичної направленості. Так, у репліці Донала спостерігаємо послідовність декількох ДА: ДА підхоплення (*Our actions?*), ДА незгода-звинувачення (*No. Your actions.*), ДА роз'яснення (*You ruined his life, I was just the idiot who assumed you had done your job properly and had actually done your research.*), ДА докір (*I knew we never should have given you this story*) та ДА осуд (*Mark my words, the network will never hire you again, do you hear me, Kitty? You don't know the first thing about covering a blood ystory*).

Можна відзначити, що ДА роз'яснення мають достатньо високу частотність в аналізованому матеріалі, доволі часто реалізуються у вигляді комбінованих ДА (приблизно 18% усіх актуалізацій ДА роз'яснення у нашій вибірці); сполучуваність з ДА іншої семантики й прагматичної направленості спостерігається не так часто (9%), проте такі випадки не є okazіональними.

Викладене вище дозволяє зробити наступні висновки:

- а) дослідження актуалізації ДА різних типів/видів у міжгендерних діалогах художнього дискурсу уможливило виділення двох видів ДА, які не були досліджені раніше; ДА запит, що належить до типу офферативних ДА, і ДА роз'яснення, який належить до типу дидактичних ДА. Таким чином, існуюча класифікація ДА здобула подальшого розвитку;
- б) ДА запит є окремим видом ДА здебільшого (проте не виключно) ініціального типу, переважно бенефективного для мовця, що відноситься до типу офферативів; основними прагматичними характеристиками названого виду ДА є неспівпадання між поверхневою синтаксичною формою висловлення (співпадає з МА квеситивом) і дискурсивним смислом, що може варіюватися в межах інших офферативних смислів;
- б) актуалізація ДА запиту продемонструвала чітку гендерну релевантність стосовно гендерного чинника автора дискурсу; письменниці-жінки утримали

частіше актуалізують даний вид ДА у мовленні своїх жіночих персонажів та удвічі частіше – у мовленні своїх чоловічих персонажів;

в) ДА роз'яснення є окремим видом ДА ініціативно-реактивного типу, бенефактивним (частіше) або maleфактивним за характером, які належать до типу ДА дидактиви. Характерними прагматико-дискурсивними рисами цього виду ДА є імпліцитна сугестивність стосовно подальших дій або оцінювання вчинків мовця, репрезентація у вигляді низки пропозицій інформування, які знаходяться між собою у відношеннях логічного причинно-наслідкового зв'язку або логічної послідовності, а також здатність створювати комбіновані ДА та сполучатися з ДА іншої прагматичної направленості;

г) відзначено гендерну релевантність щодо статі письменника актуалізації ДА роз'яснення: в дискурсах, створених жінками, частотність цього виду ДА у 1,5 рази вища в жіночому персонажному мовленні (порівняно з дискурсами, створеними чоловіками) і у 2 рази вища у чоловічому персонажному мовленні.

Література:

1. Селіванова О.О. Основи теорії мовної комунікації: Підручник/О.О.Селіванова. - Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю.А. - 2011. - 350 с .
2. Горицька Ю.В. Засоби вираження вторинної мовної особистості в англomовному художньому дискурсі: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / Ю.В. Горицька.– К., 2015– 211 с.
3. Красных В.В. Основы психолингвистики и теории коммуникации / В.В.Красных. – М.: Флинта, 2001. – 212с.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О.О.Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
5. Почепцов Г.Г. Избранные труды по лингвистике / Г.Г. Почепцов. – Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. – 556 с.

6. Сёрль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Сёрль // Новое в зарубежной лингвистике: Теория речевых актов. Вып. 17. – М.: Прогресс, 1986. — С. 170 – 194.
7. Austin J.L. How to Do Things with Words / J.L. Austin - 2nd edition. – Cambridge: Harvard Univ. Press. - 2005.
8. Searle J. Expression and Meaning., 2nd edition, Cambridge Univ. Press / J. Searle. – Cambridge, 1994. – 288 p.
9. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики: Монографія / Ф.С. Бацевич. – Львів: ПАШС, 2010. – 336 с.
10. Steen G. Basic discourse acts: When language and cognition turn into communication / G. Steen // Cognitive linguistics, functionalism, discourse studies: Common ground and new directions: Abstracts of the 8th International Cognitive Linguistics Conference 20-25.07.2003. – P. 15–16.
11. Steen G. Basic Discourse Acts: towards a psychological theory of discourse segmentation [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: https://www.academia.edu/343778/Basic_discourse_acts_Towards_a_psychological_theory_of_discourse_segmentation?auto=download
12. Roulet E. Geneva school // Verschueren, J. F., Östman, J.-O. and Blommaert, J. eds. Handbook of pragmatics. Amsterdam: Benjamins, 1995. – P. 319-323.
13. Garrido J. Relevance versus connection: discourse and text as units of analysis // Circulo. – 2003. - №13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.ucm.es/info/circulo>
14. Troyer R. A. Dialogue and discourse structure: A speech move analysis of Sherman Alexie's story "What you pawn I will redeem" / R.A. Troyer // Watson G. (Ed.). The State of Stylistics. - Amsterdam: Rodopi, 2008. - P. 303-331.
15. Кашкин В.Б. Парадоксы границы в языке и коммуникации. Серия "Аспекты языка и коммуникации". Выпуск 5 [Електронний ресурс] // Воронеж: Воронежский государственный университет. - 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://tpl1999.narod.ru/index/0-107>

- 16.Бронник Л.В. Дискурсивный акт в эволюционном аспекте /Л.В. Бронник // Вестник ВГУ. Серия: Филология, журналистика. – 2011. – №1. – Волгоград, 2011. – С.11–14.
- 17.Науменко Л.П. Дискурсивний акт як базова одиниця бізнес-дискурсу/ [Електронний ресурс].– 2012. – Режим доступу до ресурсу: 1_35_NaumenkoДАбізнес-дискурсpdf.
- 18.Приходько А.Н. Дискурсивные акты vs речевые акты как единицы коммуникативной деятельности // Язык, текст, дискурс: Научн. альманах Ставроп. отд. РАЛК – Вып.8 [Електронний ресурс] - Ставрополь - 2010 а.- Режим доступу до ресурсу: http://www.russcomm.ru/tca_biblio/issue/sgpi_almanakh8.pdf.
- 19.Приходько А.Н. Дискурсивные акты: прагмасемантика и прагматипология/А.Н. Приходько // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2010. - №1. – С.101-122.
- 20.Павленко Л.В. Дискурсивний акт «підхоплення» в когнітивно-комунікативному контексті / Л.В. Павленко // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна. – 2013. – Вип. 33. – С. – 114-116.
- 21.Місягіна І.М. Дискурсивний акт ухильності / І.М. Місягіна // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна. – 2012. – Вип. 29. – С. 128-130
- 22.Борисенко Н.Д. Сучасна британська драма як відображення гендерних стереотипів / Н.Д. Борисенко // Мовні і концептуальні картини світу: Зб.наук.пр. – Вип. 33.– К., 2011. – С. 91–95.
- 23.Иванова В.И. Коммуникативная семантика предложения-высказывания/ Иванова В.И. // Язык и дискурс. Когнитивные и коммуникативные аспекты: Сб. науч. тр. – Тверь: Изд-во Твер. гос. ун-та. – 1997. – С. 16.
- 24.WilderTh. Heaven’sMyDestination / Th. Wilder. – Moscow: RadugaPublishers, 2001. – 245 p.
- 25.Pilcher R. September/ R. Pilcher. – London.: CoronetBooks, 1990. – 616 p.

26. Ondaatje M. The English Patient [Электронный ресурс]. – Режим доступа до джерела: <http://www.rulit.me/books/the-english-patient-get-197116.html>
27. Blair E. Hester Dark, Tiptree; Anchor Brendon Ltd. / E. Blair. – London, 1985.– 386 p.
28. Ahern C. One Hundred Names [Электронный ресурс]– Режим доступа до ресурсу: <http://www.onlinebook4u.com/book/3775.html>